

Nr 263.

Av herr **Nordenson**, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag rörande avsättning till lotterimedelsfonden m. m.

Under rubriken »Avsättning till lotterimedelsfonden» på 10:de huvudtiteln upptar handelsministern frågan om en ökad avsättning till fonden.

Vid upprepade tillfällen har i motioner och i riksdagsdebatten påtalats den knapphändiga avsättningen till fonden och därmed också till de omfattande kulturella ändamål, som äro hänvisade till denna för erhållande av statligt stöd.

I ett par motioner vid 1947 års riksdag ifrågasattes, att lotterimedelsfonden skulle omvandlas till en statens kulturfond, till vilken såväl lotterivinstmedel i ökad omfattning som ock nöjesskattemedel skulle föras och ur vilken de kulturella behoven på bred front skulle tillgodoses. Vidare framhölls i motionerna angelägenheten av att i större omfattning tillgodose landsbygdens och mindre stadssamhällets behov av understöd för kulturändamål.

Sedan riksdagen i princip accepterat motionerna, beslöt Kungl. Maj:t med anledning härav tillsätta sakkunniga för frågans utredning. Dessa, som antogo namnet »1948 års utredning om en statens kulturfond», ha förklarat sig tills vidare, med hänsyn till andra ännu oavslutade utredningar på angränsande områden, ej kunna avgiva slutgiltigt utlåtande. Men de ha i skrivelse av den 25 augusti 1950 dels redovisat, hur medlen tidigare disponerats, dels i vilken mån landsbygden och mindre stadssamhällen tillgodosetts.

Sålunda klarlägger utredningen, att utdelningen till dessa senare ändamål »icke varit så obetydlig som ibland hävdats, utan att ganska stora belopp dock beviljats». Även med beaktande härav tillstyrker utredningen emellertid, att »landsbygden och de mindre städerna borde för kulturella ändamål erhålla bidrag av statens medel i större utsträckning än hittills». För att möjliggöra detta föreslås en höjning av tilldelningen till fonden, men med hänsyn till det statsfinansiella läget nöjer sig utredningen med att föreslå en höjning med 1 miljon.

Vidare framhåller utredningen, att sedan många år ha de stora anspråk, som ställts på lotterimedel, lett till att vid ingången av nya budgetår ha anslagen i stor utsträckning redan varit disponerade, och utvecklar därför nödvändigheten av att fonden utöver sagda medel måtte höjas med belopp motsvarande gjorda förskotteringar.

Det kan förtjäna påpekas, att enligt inhämtad uppgift dessa förhandsdispositioner numera nått det höga beloppet av 3,5 milj., medan tillskottet till fonden sista budgetåret utgjorde 7,5 milj. I inkomstberäkningarna för 1948/49, 1949/50 och 1950/51 upptogos lotterimedel till 45, 73 och 75 milj. resp. Häre ingår dock för de senaste två åren en särskild skatt på 2 kr. per lott, vilken beräknats för dessa år uppgå till 26,5 och 27 milj. resp. Den egentliga vinsten på lotterierna har sålunda för sagda budgetår uppskattats till 45, 46,5 och 48 milj. Av de sålunda influtna medlen ha till lotterimedelsfonden överförts 6,75, 7,5 och 7,5 milj. resp.

Av de influtna egentliga vinstmedlen har statskassan sålunda utöver lottskatten på ca 27 milj. per år indragit omkring 84 %, medan de kulturella ändamålen fått nöja sig med knappa 16 %. Till jämförelse härmed må framhållas, att 1938 års riksdag för sin del uttalade, att de till disposition stående lotterivinstmedlen borde så fördelas, att hälften tillfördes statskassan och hälften fonden och därmed de kulturella ändamålen. Därest denna fördelningsgrund tillämpats under budgetåren 1939—51, skulle för kulturella ändamål stått till förfogande 188,5 milj. I verkligheten har fonden under samma tid fått 66,75 milj. För budgetåret 1950/51 skulle enligt 1938 års plan 24 milj. stått till disposition för kulturella ändamål i stället för 7,5 milj.

Hur otillräcklig tilldelningen varit, framgår av fondmedlens disponering. Under exempelvis kalenderåret 1949 har understöd lämnats till teaterverksamhet med ca 6,4 milj., till orkesterverksamhet ca 1,1 milj. och för övriga ändamål ca 1,3 milj., inalles 8,8 milj. Då samtidigt tilldelningen till fonden utgjort endast 7,5 milj. per år, har man här disponerat medel i förskott enbart under detta år till ett belopp av 1,3 milj.

Kungl. Maj:t har sålunda funnit, att så angelägna krav anmält sig, att det ansetts nödvändigt att tilldela större belopp än vad Kungl. Maj:t själv äskat. Att detta skett i sådan utsträckning, att förskottsdisponeringarna nu uppgå till 3,5 milj., visar hur utomordentligt knapphändig och otillräcklig tilldelningen varit.

Dess bättre har departementschefen behjärtat situationen så till vida som han funnit det angeläget att söka tillföra fonden ökade medel. För att detta skall kunna ske utan att inkräkta på den del av lotteriernas vinstmedel, som staten redan tagit i anspråk, har han föreslagit en höjning av lottpriserna med 1 kr. och att av de inflytande medlen en sådan fördelning skall ske, att 4 milj. kr. ytterligare skola stå till disposition. Av denna inkomstökning föreslår departementschefen, att hälften indrages till staten och återstående belopp tillföres lotterimedelsfonden, som sålunda skulle under instundande budgetår få disponera inalles 9,5 milj. mot 7,5 milj. under vartdera av de båda föregående.

Skall emellertid önskemålet om ytterligare 1 milj. för landsbygdens och mindre stadssamhällets kulturella behov tillgodoses, för vilket goda skäl tala och till vilket departementschefen ställer sig välvillig, kommer förskottsdisponeringen likväl att i stor utsträckning kvarstå.

Då detta missförhållande, som upprepade gånger påtalats i riksdagen, måste anses stå i strid mot god ordning och affärssed, tala mycket starka skäl för att hela det ökade inkomstbeloppet, 4 milj. kr., borde tillföras fonden. I detta sammanhang må även ytterligare en del synpunkter anföras beträffande lotterimedlen och den ifrågasatta kulturfonden.

Skall en kulturfond verkligen kunna fylla sin uppgift, bör den icke blott kunna tillgodose de årligen återkommande behoven, som redan nu uppgå till avsevärda belopp — teater- och orkesterverksamheten tar ensamt över ca 7,5 milj. i anspråk — utan den bör också kunna tillgodose vissa speciella önskemål av större omfattning.

Jag tänker exempelvis på det utomordentligt angelägna behovet av ett museum för modern konst. Det är en brist av allvarligaste slag i vårt kulturliv, att endast en försvinande del av den moderna konst som nationalmuseisamlingen omfattar kan göras tillgänglig för allmänheten. Den nyligen hållna utställningen i Liljewalchs konsthall gav ett smakprov, som kraftigt underströk angelägenheten av att dessa samlingar göras tillgängliga för allmänheten. Nuvarande förhållanden innebära en svår försummelse i vårt kulturella liv.

Emellertid anmäler sig vid frågan om lotterimedlens disposition även ett annat behov, som det är angeläget att kunna tillgodose.

Upprepade gånger har det visat sig med hänsyn till medelsknappheten, att oförmodat uppkommande behov av tillfällig eller brådskande natur, även av mindre omfattning, icke kunnat tillgodoses. Alla medel ha varit disponerade och mera därtill. Sådana situationer kunna vara av olika art.

Vid många tillfällen och i olika sammanhang har framhållits betydelsen för våra internationella kulturella förbindelser, att vi äga tillfälle deltaga i utställningar av konst, konsthantverk o. d. Många äro tyvärr de tillfällen, då det ej visat sig möjligt på grund av bristen på medel, även om det varit fråga om relativt begränsade belopp. Sålunda framfördes i början av detta år från österrikisk sida en underhandsförfrågan om en svensk konstutställning i Wien som svar på den storartade utställningen av Wiennuseets konstsamlingar, som vårt nationalmuseum hade glädjen mottaga år 1948 och som säkerligen utgjorde en av de största konstupplevelser på många år som beretts den svenska publiken. Det visade sig, att för detta behjärtansvärda ändamål nödvändiga medel icke kunde ställas till förfogande.

Andra behov som kunna hastigt aktualiseras gälla kulturminnesvården. Kulturhistoriska fynd kunna kräva omedelbart omhändertagande och vetenskaplig undersökning i sådan omfattning, att eljest till buds stående

medel icke äro tillräckliga utan att de måste kompletteras. Samma är förhållandet beträffande vården av kulturhistoriskt betydelsefulla byggnader och minnesmärken, där behovet av skyddande och bevarande åtgärder ofta kunna mycket hastigt aktualiseras. Här skall blott nämnas ett exempel till belysande av vad jag avser.

För några årtionden sedan var Gamla Upsala kyrka föremål för reparation, och vid golvet uppbyggnad för omläggning förelåg under en kort tid möjligheten att undersöka grunden och fastställa, vilka lämningar som där till äventyrs voro till finnandes. Här öppnade sig sålunda ett tillfälle att undersöka det gamla svenska väldets hjärtpunkt, platsen där Upsala tempel antogs ha legat. Arbetet beräknades kosta mellan 5 000 och 10 000 kronor men var ytterst brådskande, eftersom ombyggnadsarbetena kunde fördröjas endast för kort tid. Underhandsundersökningar om möjlighet att erhålla statsmedel gävo negativt resultat. Försök hos enskilda mecenater misslyckades också på grund av den korta tiden. Lyckligtvis åtog sig dock en för saken intresserad person att ställa sig som garant för beloppet i avvaktan på att medel skulle kunna uppbringas, och undersökningen kom till utförande. Den tillkallade sakkunnige satte i gång och fann ej blott grundvalarna till den äldre kyrkan utan också stolphålen till den stavkyrksliknande byggnad, som han ansåg sig kunna tyda såsom det hedniska tempel, som efterträts av en kristen kyrka. Det blev med andra ord för vår kulturhistoria epokgörande resultat. Någon möjlighet att ens i efterhand av statsmedel uppbringa det i och för sig ej så avsevärda beloppet som behövs för denna undersökning fanns emellertid ej. Garanten fick bära sitt ansvar och utbetala beloppet.

Även om man får hoppas, att det beredde honom en glädje att få ta på sig uppoffringen för ett så pass förnämligt resultat, kvarstår det orimliga i att våra statliga myndigheter ej skola ha till sitt förfogande nödvändiga medel för att kunna möjliggöra, att en kulturhistoriskt så betydelsefull undersökning kan komma till stånd.

Den allmänna oron och det växande skattetrycket runt om i världen ha åstadkommit, att i större utsträckning än tidigare värdefulla konst- och kulturföremål ofta av unik art utbjudas på den internationella marknaden. Icke så sällan har det inträffat, att det gällt föremål, som för vårt land ur historisk och kulturhistorisk synpunkt haft särskilt stort intresse och som det varit i hög grad önskvärt att kunna införliva med våra nationella samlingar. Som regel krävas vid sådana tillfällen snabba avgöranden och beslut, och det är därför angeläget, att regeringen har medel till sitt förfogande att kunna utnyttja tillfällena som kanske aldrig återkomma.

Även om det är klart, att i nuvarande läge återhållsamhet måste iakttagas med statens medel, måste vi tillse, att våra kulturella behov icke sättas på alltför hård svältkost.

Det är också att märka, att det här inte gäller att med utgifterna öka allmänhetens bördor. De medel det här rör sig om härröra ur en särskild källa, som kan anses falla helt vid sidan av den vanliga beskattningen, och det gäller att låta dem i rimlig omfattning komma till användning för de ändamål, som man tidigare allmänt varit ense om att de främst borde tillgodose.

På grund av vad sålunda anförts hemställer jag,

att riksdagen måtte snarast vidtaga åtgärder till utjämnande av förskottsdispositionerna ur lotterimedelsfonden,

att riksdagen vidare till lotterimedelsfonden utöver av Kungl. Maj:t föreslaget belopp avsätter 300 000 kr. att av Kungl. Maj:t disponeras för oförutsedda kulturella behov av brådskande art och av engångsnatur samt

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa att »1948 års utredning om en statens kulturfond» erhåller i uppdrag att utreda frågan om att inom kulturfonden avsätta ett visst belopp av reservationsnatur för ändamål av här ovan angivna art.

Stockholm den 26 januari 1951.

Harald Nordenson.
